

УДК 336.71.078.3

АНАЛІЗ СВІТОВОГО ДОСВІДУ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, У КОНТЕКСТІ МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ

Олександр Олександрович КУРИШКО

к.е.н., старший викладач ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України» (м. Суми)

E-mail: o.o.kuryshko@meta.ua

Анотація. У статті досліджено специфіку інституційного забезпечення у сфері протидії та запобігання легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. Визначено особливості моделей національних систем фінансового моніторингу в різних країнах. Узагальнено можливості використання провідного досвіду у сфері протидії та запобігання легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, національною системою фінансового моніторингу України.

Аннотация. В статье рассмотрена специфика институционального обеспечения в сфере противодействия и предотвращения легализации доходов, полученных преступным путем. Определены особенности моделей национальных систем финансового мониторинга в разных странах. Обобщены возможности использования ведущего опыта в сфере противодействия и предотвращения легализации доходов, полученных преступным путем, национальной системой финансового мониторинга Украины.

Ключові слова: фінансовий моніторинг, легалізація доходів, національна система фінансового моніторингу, ризик.

Ключевые слова: финансовый мониторинг, легализация доходов, национальная система финансового мониторинга, риск.

Постановка проблеми. Глобалізація економіки та світова фінансова криза призвели до диференціації податкових систем, режимів проведення фінансових операцій, рівнів захисту фінансової інформації про клієнта. Ці процеси формують передумови для зростання ризиків включення фінансових установ до процесів легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. Для попередження подібних тенденцій протягом останніх років активно розвиваються національні системи фінансового моніторингу. Поступальна боротьба з легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом, забезпечується функціонуванням спеціалізованих підрозділів фінансової розвідки в кожній державі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значна кількість науковців досліджували особливості функціонування національних систем фінансового моніторингу закордоном, зокрема, С. А. Буткевич [1], Т. Волковинська [2], О. В. Гаврилук [3], С. Г. Гуржій [4], Н. П. Дребот, О. П. Сідельник [5], Ю. В. Дубко [6], І. І. Д'яконова [7] та інші.

Незважаючи на вагомий внесок вказаних авторів у досліджувану проблему, раніше сформульовані висновки та пропозиції потребують уточнень та доповнень з урахуванням можливостей впровадження провідного досвіду у сфері протидії та запобігання легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, у практичну діяльність суб'єктів фінансового моніторингу України.

Метою статті є узагальнення провідного досвіду у сфері протидії та запобігання легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та розроблення пропозицій щодо його використання в діяльності національної системи фінансового моніторингу України.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Становлення та функціонування національної системи фінансового моніторингу в різних країнах світу визначається динамічністю історії розвитку процесів легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму. Як показує досвід більшості країн, поряд з державними органами, що здійснюють збір податків та платежів, питаннями фінансової

безпеки опікується ціла низка спеціалізованих фінансових підрозділів. При цьому для попередження ухилення від сплати податків та інших фінансових злочинів створюються підрозділи фінансової розвідки, які виконують аналітичні функції збору та обробки інформації. Відмінності між підрозділами фінансової розвідки визначаються певними факторами, зумовленими специфікою їх діяльності, функціо-нальними можливостями, проте всі вони спрямовані на забезпечення координації діяльності між правоохоронними органами. У деяких країнах підрозділи фінансової розвідки є адміністративними органами, в інших – діють в якості поліцейських та юридичних органів. Досвід країн з розвиненими фінансовими розвідками свідчить про те, що ефективність їх роботи визначається лише наявністю визначеної правової бази та ефективністю системи збору, обробки, передачі і надання фінансової інформації, ідентифікації ініціаторів фінансових операцій. Шляхи передачі інформації в різних країнах суттєво впливають на ефективність фінансового моніторингу в цілому. Лише прямі канали передачі інформації від підрозділів фінансової розвідки до фінансових інститутів та регуляторів сприяють ефективності фінансового моніторингу. У випадку ж передачі інформації від фінансових посередників до державних регуляторів у сфері фінансів, а потім до підрозділів фінансової розвідки ефективність національної системи фінансового моніторингу значно зменшується.

Специфікою формування моделі фінансового моніторингу США є: базовість англосаксонської системи права, чітке законодавче регулювання, розвиток фінансового ринку, висока інформаційна прозорість банківської системи, високий рівень взаємодії та обміну інформацією між правоохоронними органами різних міністерств та відомств. При цьому характерними для США є досить велика кількість суб'єктів фінансового моніторингу (20 тисяч банківських установ) і робота з понад 180 млн записів про фінансові операції щороку, а підрозділ фінансової розвідки США (FinCEN) функціонує згідно з принципами всебічної міжвідомчої координації, де найбільш важливу роль відіграють Федеральна резервна система, Секретна служба, Федеральне бюро розслідувань та Міністерство фінансів США [8].

Підрозділ фінансової розвідки США FinCEN створено в 1990 р. як спеціальну фінансову службу з протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, що підпорядкована Міністер-

ству фінансів США. Однією з цілей діяльності цієї служби, яка набула особливого значення після 11.09.2001 р., є протидія фінансуванню тероризму. Зокрема, за результатами роботи FinCEN протягом 2010–2011 рр. частка виявлених фактів легалізації злочинних доходів та фінансування тероризму в складі повідомлень, що надійшли, зросла на 6 %, з 80 % до 86 %. З 2010 р. почалася багаторічна модернізація системи отримання та аналізу FinCEN, що передбачає більш широке впровадження електронних систем отримання повідомлень про підозрілі фінансові операції та їх аналіз. За 2011 р. до FinCEN було надіслано близько 14,8 млн запитів на перевірку фінансових операцій, коли в 2010 р. – лише 14,0 млн запитів на перевірку фінансових операцій (до 90 % у електронній формі).

За даними звіту FinCEN за жовтень 2011 р. всього за рік отримано 1526 запитів, зокрема 1148 запитів щодо легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, а решта – щодо фінансування тероризму. Відзначався ріст міждержавної співпраці FinCEN. Зокрема, кількість інформаційних обмінів у 2000 р. складала 199 обмінів, а в 2011 р. – 1019 обмінів, а середній час для перевірки інформації про 1 підозрілу фінансову операцію при проведенні обов'язкового чи внутрішнього фінансового моніторингу скоротився за 2010–2011 рр. на 9 % і складав близько 30 робочих днів. За аналітичними показниками встановлено, що проведення перевірки одного повідомлення про підозрілі фінансові операції в електронній формі займало 2 робочі доби, а в паперовій – 11 діб. Частка паперових повідомлень за 2010–2011 рр. скоротилася на 4 % – з 17 % у 2010 р. до 13 % в 2011 р. Решту повідомлень надавали FinCEN в електронній формі. Бюджетні асигнування на діяльність FinCEN зросли з 91,5 млн дол. США в 2009 р. до 110,8 млн дол. США в 2011 р. (2012 р. – 111 млн дол. США), а чисельність штатних працівників – відповідно з 327 до 322 особи. Дієвість національної системи фінансового моніторингу США пояснюється консолідацією принципів моніторингу «згоривниз» та зворотного зв'язку «знизу-вгору», що надає можливість постійно порівнювати відповідність чинної методології оцінки ризиків легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, сучасним методами та тенденціям.

Серед країн, що досягли найбільших успіхів в організації фінансового моніторингу, можна виокремити Канаду. В 2000 р. у Канаді створено спеціалізований орган фінансового моніторин-

гу – Аналітичний центр з фінансових операцій і звітності Канади Financial Transaction and Report Analysis Center (FINTRAC), що підпорядковується Міністерству фінансів Канади. Метою діяльності FINTRAC є сприяння громадській безпеці Канади і захист цілісності фінансової системи країни шляхом виявлення та запобігання легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. У разі виявлення порушень у сфері протидії легалізації доходів FINTRAC може застосовувати адміністративні штрафи, розмір яких коливається залежно від обсягу фінансових порушення і може складати 1, 100 та 500 тис. дол. США.

У червні 2002 року FINTRAC став членом Егмонтської групи підрозділів фінансової розвідки, метою якої є зміцнення співробітництва та обміну інформацією в підтримку країн-членів у боротьбі з легалізацією доходів. Нині FINTRAC співпрацює з понад 100 країнами світу щодо комунікації та обміну інформацією, відомостями і досвідом між ПФР. Це дозволяє FINTRAC зміцнювати взаємини з підрозділами фінансової розвідки по всьому світу і сприяє створенню двосторонніх угод про обмін інформацією між підрозділами фінансової розвідки [9]. У 2011–2012 рр. до FINTRAC подано 18,5 млн повідомлень про підозрілі фінансові операції. На ефективність функціонування FINTRAC вказують такі дані. Протягом 2011–2012 рр. FINTRAC у 1069 випадках розкриття інформації виявлено 796 фактів легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, і фінансування тероризму. В тому числі майже в 5 разів зросла кількість виявлених фактів легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом: з 171 справи в 2007–2008 рр. до 637 справ в 2011–2012 рр. При цьому відбулося зростання поля діяльності FINTRAC.

Бюджет FINTRAC в 2011–2012 рр. складав 55,8 млн дол. США, а чисельність персоналу – 352 осіб. Специфічною ознакою діяльності фінансового моніторингу в Канаді є багатоджерельність отримання інформації. Основними джерелами інформації, що використовують в процесі фінансового моніторингу FINTRAC, є: добровільно надана інформація (59 %), повідомлення про підозрілі операції (13 %), профільні доповіді (5 %), інформація з відкритих джерел (3 %) та запити підрозділів фінансової розвідки (20 %). У межах проведення міжнародних заходів щодо боротьби з легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом, FINTRAC брала участь в операції «Mantis» з метою нейтралізації і ліквідації злочинних організацій, які використовують кур'єрів з метою перевезення готівки для пере-

міщення злочинних доходів у всьому світі. У ході цієї операції фінансові органи країн G8, зокрема FINTRAC Канади, в режимі реального часу забезпечили вилучення доходів, отриманих злочинним шляхом, в загальній сумі 3,5 млн дол. США готівкою та 4,2 млн дол. США безготівковими операціями [9].

Для впорядкування загроз національній фінансовій системі в Канаді проходять процеси консолідації кількісних оцінок загроз проведення підозрілих операцій та формування системи стратегічної розвідувальної інформації про напрямки та тенденції руху грошових потоків. Для подальшого удосконалення цієї системи визначається необхідність впровадження формального процесу оцінки ризиків для окремих секторів та продуктів фінансової системи, що будуть об'єднані в єдину національну систему оцінки загроз легалізації. При цьому посиленої уваги заслуговують такі напрямки моніторингу, як робота щодо банкоматів, приналежність яких фінансовій установі неможливо встановити, електронних коштів та транскордонних переказів і пластикових карток з лімітом коштів. Останніми тенденціями розвитку FINTRAC Канади є розмежування кількісних та якісних оцінок підозрілих операцій та формування бази стратегічних джерел інформації, що буде надходити з різних правоохоронних відомств. Робоча група FINTRAC Канади забезпечує формування тактичних та стратегічних напрямків і програм щодо типологій методів і прийомів легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом.

Фінансовий моніторинг в Німеччині здійснює Zentralstelle für Verdachtsanzeigen [10]. У Німеччині модель фінансового моніторингу також має правоохоронний характер і спрямована на контроль як за кредитними установами, так і за фінансовими, страховими компаніями та філіями зарубіжних банківських і фінансових установ. Особливістю цієї моделі є її висока автоматизованість і ризиковий підхід до оцінки ініціаторів фінансових операцій. В 2010 р. відповідно до річного звіту Zentralstelle für Verdachtsanzeigen було отримано 11042 повідомлень про підозрілі фінансові операції, що більше показника 2010 р. на 1996 повідомлень. При цьому відсоток повідомлень про підозрілі фінансові операції, в яких було підтверджено факт легалізації злочинних доходів, в Німеччині зменшився з 4,0 % в 2007 р. до 2,5 % в 2010 р. Особливістю виявлених фактів легалізації злочинних доходів є переважання в їх структурі шахрайств (33 %), ухилення від сплати

податків (6 %). Лише 24 % випадків складала власне легалізація доходів як самостійний об'єкт злочину, а не результат необхідності легалізації доходів, які було отримано від інших злочинів, що вказує на зростання рівня координації діяльності Zentralstelle für Verdachtsanzeigen з правоохоронними органами, враховуючи правоохоронну модель фінансового моніторингу в Німеччині. Розширюючи міжнародні інформаційні обміни, Zentralstelle für Verdachtsanzeigen найбільше інформаційних запитів в 2010 р. отримала від підрозділів фінансової розвідки Люксембургу (133), Бельгії (102), Словаччини (57).

Для Франції характерною є адміністративна модель фінансового моніторингу, що визначається континентальною консервативністю та більш ліберальним характером. Вона не має законодавчо закріплених вимог щодо надання інформації про фінансові операції, якщо їх сума перевищує певну граничну межу, а критеріями дослідження операцій на сумнівність є вмотивована підозра щодо фінансових операцій, які мають ознаки легалізації доходів [11]. У Франції спеціалізованим підрозділом фінансової розвідки є TRACFIN, який підпорядковується Міністерству економіки та фінансів і Міністерству бюджету й має засекречену діяльність. Головними принципами фінансового моніторингу в країні є: посилення банківської уваги, взаємодія з органами влади, спеціальна підготовка банківського персоналу. TRACFIN відіграє координаційну функцію між фінансовими органами країни. Аналітичними дослідженнями TRACFIN встановлено, що 90 % всіх повідомлень про фінансові операції були щодо операцій на суму менше 500 тис. євро, зокрема близько 50 % – менше 50 тис. євро. Цей факт вказує на високий ступінь дроблення фінансових операцій у Франції з метою уникнення процедур фінансового моніторингу. За формою інструментів в 2010–2011 рр. найбільше повідомлень про підозрілі фінансові операції було щодо операцій з готівкою (8100 запитів в 2011 р., що на 30 % більше аналогічного показника 2010 р.), банківських переказів (6700 запитів в 2011 р., що на 15 % більше аналогічного показника 2010 р.) та чеків (4140 запитів в 2011 р., що на 0 % більше аналогічного показника 2010 р.). При цьому чисельність повідомлень про підозрілі фінансові операції зростає з 12 469 в 2007 р. до 22 856 в 2011 році, 74 % з яких надали банки, а решту – небанківські установи. Особливу увагу привертає низький рівень надання повідомлень в електронному вигляді, зокрема в 2009 р. їх частка складала 21,4 %, в 2010 р. – 28,2 %, в 2011 р. – 33,0 %.

У Великобританії питаннями фінансового моніторингу опікується підрозділ фінансової розвідки Служба внутрішніх доходів NCIS / ECU [12], яка підпорядковується Міністерству фінансів Великобританії та взаємодіє з Національною службою кримінальної розвідки, Митно-акцизною службою, Бюро для боротьби із шахрайством, Службою національних розслідувань. NCIS / ECU Великобританії займається питаннями протидії легалізації доходів, фінансування тероризму, злочинів у сфері грального бізнесу, шахрайств. Проте англійське законодавство забороняє передачу інформації про податкові правопорушення іншим державам. З 2005 р. в національній системі фінансового моніторингу Великобританії намітилися тенденції до посилення координації діяльності всіх учасників протидії легалізації доходів.

Головним підрозділом фінансової розвідки в Швейцарії є Money Laundering Reporting Office Switzerland (MROS), яка зазначає, що за 2006–2011 р. внаслідок впливу фінансової кризи зростає кількість підозрілих операцій щодо легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, що також пов'язують з розвитком сучасних типів носіїв та Інтернету [13]. Так, у 2010–2011 рр. обсяг повідомлень про атипові фінансові операції зріс майже на 40 %. Фінансові посередники передають інформацію у фінансові центри в кантонах, які потім передають інформацію до MROS. Специфікою фінансового моніторингу в цій країні з 1991 р. є заборона з боку Федеральної банківської комісії Швейцарії розкривати інформацію про анонімні рахунки та клієнтів-розпорядників коштів та майна. Як показує швейцарська практика, середній час для перевірки інформації про 1 підозрілу фінансову операцію при проведенні обов'язкового чи внутрішнього фінансового моніторингу складає 2,5 робочих дні. При цьому інформація про підозрілі операції в більшості випадків надавалася банками (близько 90–95 %). Цікавим є досвід групи банків Райффайзен, які зменшили кількість звітів перед MROS щодо підозрілої активності фінансових операцій внаслідок превентивного моніторингу діяльності клієнтів за допомогою зовнішніх баз інформаційних даних. Основними джерелами інформації для фінансових посередників про підозрілі операції є ЗМІ, ділові клієнти та інші учасники. Особливістю фінансового моніторингу в даній країні є визначення фінансових операцій не за «ознаками сумнівності», а за критерієм «підозріла активність».

В Італії фінансовий моніторинг покладено на Ufficio Italiano Combi UIC (SAR), що підпорядковується Національному банку Італії [14]. Першою та другою частиною положення про фінансові операції і звітність Національного Банку Італії визначено правила проведення фінансового моніторингу фінансовими установами на всій території Італії. Чинне законодавство країни передбачає ведення банками та іншими фінансовими посередниками детальної документації щодо всіх валютних операціях клієнтів-резидентів. У 2011 р. до UIC (SAR) надійшло 49000 доповідей про підозрілі фінансові операції. При цьому за останні 10 років чисельність підозрілих фінансових операцій зросла майже в 10 разів. Найбільшу кількість повідомлень в Італії надають банки. Для забезпечення максимально ефективного фінансового моніторингу та зменшення бюрократизації в Італії застосовується автоматизована система спостереження. UIC (SAR) вимагає від банків та фінансових установ подавати групу фінансових та нефінансових показників про господарські операції клієнтів для виявлення аномальних (підозрілих) операцій та угод. UIC (SAR) проводило інформаційний обмін з підрозділами фінансової розвідки 130 країн.

Для забезпечення реалізації фінансового моніторингу в Бельгії ухвалено Циркуляр Комісії Бельгії по банківській справі, фінансах та страхуванню про заходи належної перевірки клієнтів і попередження використання фінансових систем для легалізації доходів і фінансування тероризму. Провідну роль в здійсненні фінансового моніторингу Бельгії здійснює STIF-CFI [15], яка отримала в 2011 р. 5183 повідомлення. При цьому якість фінансового моніторингу значно зросла зі збільшенням повідомлень від фінансового сектору. Розмір виявлених коштів, що беруть участь у процесі легалізації, коливався від 978,9 млн євро в 2010 р. до 671,1 млн євро в 2011 р. Водночас було зупинено фінансові операції від Східноєвропейського банку на 1,7 млрд євро, оскільки характер банківської діяльності та економічний зміст операцій свідчить про те, що використання даних коштів є результатом шахрайства, ухилення від сплати податків, корупції. Такий результат яскраво відображає особливості фінансових потоків у банківській системі з урахуванням впливу світової фінансової кризи. Крім того, зміни до закону про попередження використання фінансової системи для легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, що було внесено в 2010 році, констатова-

ли, що саме STIF-CFI є координуючим органом, який має ефективно забезпечити взаємодію між національними державними і недержавними установами, які запобігають легалізації злочинних доходів та фінансуванню тероризму в Бельгії. STIF-CFI проводить типологічний аналіз різноманітних документів щодо методів та способів, які використовуються у процесі легалізації доходів. При цьому STIF-CFI має намір підвищити ступінь розкриття інформації про ініціаторів та учасників фінансової операції для підвищення ефективності фінансового моніторингу. STIF-CFI забезпечує щорічне виявлення еволюційних тенденцій щодо методів легалізації доходів та специфічних рис легалізації на підставі аналізу судової практики за кожен рік. Для оцінки адекватності діяльності STIF-CFI проводиться зовнішня паралельна переоцінка ризиків та тенденцій легалізації доходів в Бельгії. Основними джерелами інформації для цього є оцінки FATF, Егмонтської групи, ЄС, національних регуляторів (Комісії з банківської діяльності, страхування, фондового ринку).

The Garda Bureau of Fraud Investigation [16] здійснює фінансовий моніторинг в Ірландії. Слід зазначити, що Garda є суто поліцейським підрозділом, тобто модель фінансового моніторингу Ірландії має правоохоронне спрямування, при якому уповноважений орган не лише виявляє підозрілі операції та забезпечує збирання, аналіз і обмін інформацією про них, але й проводить слідчі дії щодо виявлення реальних джерел походження коштів. Garda Bureau of Fraud Investigation в 2011 р. було виявлено та доведено 6 випадків легалізації злочинних доходів на загальну суму 5,3 млн євро.

В Іспанії національна система фінансового моніторингу побудована на базі Розвідувального центру боротьби з організованою злочинністю CISO, який було створено в 2006 р. Цей підрозділ забезпечує розробку тактичних та стратегічних заходів щодо протидії легалізації доходів в Іспанії, визначає критерії координації діяльності правоохоронних органів в даній сфері та розробляє методологію оцінки ризику використання операцій для легалізації доходів. Для коригування методики оцінки ризику підозрілих операцій використовуються рекомендації дорадчих учасників системи фінансового моніторингу: асоціації банків Іспанії, конфедерації ощадних банків, асоціації агентів нерухомості, асоціації юристів і нотаріусів, інституту бухгалтерського обліку і аудиту.

Організацію фінансового моніторингу в Фінляндії забезпечує підрозділ фінансової розвідки поліцейського типу Keskusrikospoliisi [17], який, на відміну від більшості європейських підрозділів фінансової розвідки, несе основну відповідальність за процес попереднього розслідування. Чисельність персоналу Keskusrikospoliisi досягає 700 працівників. Граничною сумою проведення фінансового моніторингу фінансовими установами Фінляндії є 10000 євро. В 2011 р. фінським підрозділом фінансової розвідки зареєстровано близько 22 тисяч повідомлень про підозрілі фінансові операції. При цьому в 170 випадках було доведено факти легалізації злочинних доходів.

Для оцінки ризиків використання національної економіки Нідерландів Бригіттою Унгер було проведено дослідження щодо сум та наслідків легалізації доходів, яке встановило, що декілька найбільших за рівнем ВВП країн мають оптимальні умови для легалізації доходів, в тому числі Франція, Німеччина, Нідерланди, Австрія, Швейцарія. Для оцінки ступеня привабливості країни для легалізації коштів Б. Унгер було використано модель Дж. Уолкера (1995 р.) з коригуванням показників на рівень злочинності та оціночну величину легалізації доходів. Дані показники було покладено в основу визначення попиту на легалізацію злочинних доходів і встановлено, що високі інтегральні показники привабливості країн для легалізації коштів призводили до зростання попиту на легалізацію доходів саме в даних країнах.

У Російській Федерації фінансовий моніторинг забезпечує Федеральна служба по фінансовому моніторингу [18]. В 2011 р. нею отримано 8,5 млн повідомлень про підозрілі фінансові операції, зокрема 3 млн повідомлень по обов'язковому контролю. При цьому оформлено близько 800 узагальнених матеріалів, які були передані правоохоронним органам, та порушено 610 кримінальних справ. 90 % наданих Федеральній службі по фінансовому моніторингу повідомлень надійшли від кредитних організацій. Кількість штатних співробітників Федеральної служби фінансового моніторингу Росії складала 645 осіб. Взаємодія між Федеральною службою по фінансовому моніторингу Росії та підрозділами фінансових розвідок інших країн (інформаційний обмін проводився з 100 країнами, передано понад 700 інформаційних матеріалів, отримано понад 500 матеріалів) надала можливість виконати вимоги рекомендацій FATF на 70 %, що відповідає рівню Канади, Швеції та Італії. Для координації діяльності суб'єктів фінансового моніторингу в Російській Федерації

створено Міжвідомчу комісію по протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансування тероризму.

У Білорусі на законодавчому рівні та в політичній сфері відсутня єдина стратегія боротьби з легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом, а фінансовий моніторинг розглядають як частину інших державних програм. Єдиний координаційний орган – підрозділ фінансової розвідки – відсутній. Частину його обов'язків виконує Департамент фінансового моніторингу Комітету державного контролю Республіки Білорусь. Більшість (98 %) повідомлень про підозрілі фінансові операції передаються в електронній формі від банківських установ, а решта – в паперовій формі, які потім вручну вносять в систему. В 2011 р. отримано 2727 повідомлень про підозрілі фінансові операції. При цьому в правоохоронні органи на подальше дослідження направлено 1174 повідомлення та порушено 634 кримінальні справи. Як визначено в звіті Комітету державного контролю Республіки Білорусь, Департамент фінансової розвідки, інші правоохоронні органи та прокуратура не надають регулярно державному фінансову моніторингу зворотній зв'язок про використання переданих матеріалів.

Яскравим представником фінансового моніторингу Азії є підрозділ фінансової розвідки Money Laundering Prevention Center (AML/CFT) [19], який було створено в 1997 р. при Міністерстві фінансів Тайваню. Він містить 26 співробітників. Гранична сума проведення обов'язкового фінансового моніторингу в Тайвані складає 15000 дол. США. В 2011 р. до AML/CFT подано близько 3 млн повідомлень про підозрілі фінансові операції. Найбільшим джерелом інформації про підозрілі фінансові операції для AML/CFT є банки. З них понад 33,5 тис. повідомлень передано до правоохоронних та судових органів, проте в менш, ніж 0,1 % випадках доведено факти легалізації злочинних доходів. При виявленні порушень AML/CFT з боку фінансових установ передбачається застосування адміністративного штрафу в розмірі не менше 200 000 дол. США. В 2011 р. AML/CFT проведено 207 інформаційних обмінів з підрозділами фінансових розвідок інших країн.

За виділеними критеріями в Україні сформулася і розвивається змішана модель фінансового моніторингу. Знайшла місце й практика активної співпраці з міжнародними інституційними структурами в сфері протидії легалізації доходів з метою обміну досвідом в процесі розвитку схем та меха-

нізмів легалізації доходів [8–19]. Останні тенденції реорганізації Державної служби фінансового моніторингу України мають спрямованість на збільшення територіальних об'єднань та залучення до процесу інформаційного обміну, як обов'язкових суб'єктів фінансового моніторингу, адвокатів та нотаріусів. Водночас існують певні недоліки в організації фінансового моніторингу, що зумовлені самою специфікою фінансової системи України, зокрема:

- низька інформаційна прозорість фінансових посередників;

- нерозвиненість організованого фондового ринку;

- існування можливості уникнення оподаткування через операції в офшорних зонах.

На підставі дослідження специфіки проведення фінансового моніторингу в світі можна визначити найбільш перспективні напрямки використання окремих особливостей світового досвіду в національній системі фінансового моніторингу в Україні (табл. 1).

Таблиця 1

Напрямки використання світового досвіду в процесі реформування національної системи фінансового моніторингу в Україні

Країна	Особливість, що може бути використана в Україні
Канада	перенесення на наступний бюджетний період невикористаних планових бюджетних коштів
США	широка координація взаємодії органів, що протидіють легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансування тероризму
Італія	підпорядкування фінансового моніторингу центральному банку, автоматизована ризико-орієнтована система обробки інформації
Австралія	поєднання для реалізації фінансового моніторингу напрямків не лише протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансування тероризму, а й ухилення від сплати податків
Китай	розмежування між окремими структурними підрозділами функцій управління та реалізації фінансового моніторингу в рамках єдиного уповноваженого органу
Фінляндія	відповідальність уповноваженого органу за процес попереднього розслідування
Бельгія	покладання на законодавчому рівні на уповноважений орган в сфері протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансування тероризму функцій координації діяльності органів фінансового моніторингу
Великобританія	заборона передачі інформації про податкові правопорушення іншим державам

Джерело: власна розробка автора.

Узагальнивши аналізовані моделі, слід наголосити, що процес вибору засобів регулювання фінансового моніторингу не є спонтанним, а характеризується властивостями економічної обґрунтованості та історичного розвитку країни, розміром країни, чисельністю фінансових установ, що функціонують, обсягами фінансових операцій, валютними та фінансовими режимами, внутрішньою побудовою та структурою фінансової системи та рядом інших факторів.

Висновки. Наведений аналіз досвіду фінансового моніторингу в світі може бути трансформований і реалізований в Україні лише з урахуванням національних особливостей забезпечення процесу фінансового моніторингу. Слід мати на увазі, що більшість визначених особливостей використання світового досвіду фінансового моніторингу

в Україні мають перспективу реалізації за умови законодавчого та інформаційного забезпечення.

Незважаючи на наведені протилежні тенденції, вважаємо, що будь-яка модель фінансового моніторингу повинна відповідати системним принципам та мати властивості системності, оперативності та конкретності, що визначає її триалістичну природу, а статус підрозділу фінансової розвідки передбачає наявність специфічної функції – надвідомчої координації, що має різний характер та завдання в межах кожної моделі фінансового моніторингу. Проте, стратегія держави в сфері протидії легалізації доходів має бути спрямована на формування таких умов, в яких економічний ефект від легалізації злочинних доходів є вищим, ніж витрати, які витрачено на її організацію.

Список використаних джерел

1. Буткевич С. А. Адміністративно-правовий механізм запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансування тероризму / С. А. Буткевич // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского Серия «Юридические науки». — 2008 г. — Том 21 (60). — № 2. — С. 118–124.
2. Волковинська Т. Співробітництво з FATF як фактор формування в Україні європейської моделі фінансової системи / Т. Волковинська [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Un_msm/2007_12/Volkov.pdf.
3. Гаврилюк О. В. Національно-державна стратегія конкурентоспроможності: методологічні аспекти / О. В. Гаврилюк. // Теоретичні та прикладні питання економіки : зб. наук. праць. — Випуск 12 ; за заг. ред. Ю. І. Єханурова, А. В. Шегди. — К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2007. — 419 с. — С. 49–53.
4. Гуржій С. Г. Боротьба з відмиванням коштів: правовий, організаційний та практичний аспекти / С. Г. Гуржій, О. Л. Копиленко, Я. В. Янушевич та ін. — К. : Парлам. вид-во., 2005. — 216 с.
5. Дребот Н. П., Сідельник О. П. Боротьба з легалізацією коштів, одержаних злочинним шляхом в Україні / Н. П. Дребот, О. П. Сідельник // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. — 2009. — № 25.
6. Дубко Ю. В. Діяльність Держфінмоніторингу України у сфері запобігання та протидії економічній злочинності / Ю. В. Дубко, С. А. Буткевич // Південноукраїнський правничий часопис : наук. журнал. — 2008. — № 4. — С. 246–249.
7. Д'яконова І. І. Сутність та значення фінансового моніторингу в банках / І. І. Д'яконова // Економічний простір. — 2008. — № 12/1. — С. 163–179.
8. Офіційний сайт Financial Crimes Enforcement Network [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.fincen.gov>. — Заголовок з екрану.
9. Офіційний сайт Financial Transaction and Report Analysis Center [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.fintrac.gc.ca>. — Заголовок з екрану.
10. Офіційний сайт Zentralstelle für Verdachtsanzeigen [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.bka.de> — Заголовок з екрану.
11. Офіційний сайт TRACFIN [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.economie.gouv.fr/tracfin> — Заголовок з екрану.
12. Офіційний сайт NCIS / ECU [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ncis.co.uk>. — Заголовок з екрану.
13. Офіційний сайт Federal Department of Justice and Police (Money Laundering Reporting Office Switzerland) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.ejpd.admin.ch/ejpd/en/home/themen/kriminalitaet/ref_geldwaescherei.html — Заголовок з екрану.
14. Офіційний сайт UIC [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://uif.bancaditalia.it>. — Заголовок з екрану.
15. Офіційний сайт CTIF-CFI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ctifcfi.be>. — Заголовок з екрану.
16. Офіційний сайт The Garda Bureau of Fraud Investigation [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.garda.ie> — Заголовок з екрану.
17. Офіційний сайт Finland: Keskusrikospoliisi [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.poliisi.fi> — Заголовок з екрану.
18. Офіційний сайт Федеральної служби по фінансовому моніторингу Російської федерації [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.fedsfm.ru>. — Заголовок з екрану.
19. Офіційний сайт Money Laundering Prevention Center [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.mjib.gov.tw/en/> — Заголовок з екрану.